

IN · ANNOTATIONES · NOVI · TESTAMENTI · PRÆFATIO ·

D. ERASMV · ROTERODAMVS · PIO ·

LECTORI · S. D.

Quanquā id pro uirili, in ipso statim huius operis uestibulo ^{pncipio} fecimus, tamen haud abs re fuerit, denuo lectorem commonere paucis, & quid illum in hisce commentariolis oporteat expectare, & quid nobis uicissim ab ipso præstari conueniat. Primum annotatiunculas scribimus, non cōmentarios, & eas dūtaxat, quæ ad lectionis synceritatē pertinent, ne quis ut improbus conuiuia promerenda cœnam efflagitet, & requirat a nobis, quod ab argumenti suscepti professione sit alienū. Hanc in præsentia fabulam agendā suscepimus. Proinde ut nobis argumento seruiendū fuit, ita par est, ut cādīdus & comis lector/ceu cōmodus spectator, faueat agentibus & præsentī scenæ se se accōmodet. Testamentum, quod uocant, nouum omni qua licuit diligentia, qua quæ decuit fide recognouimus; id quæ primum ad græcam ueritatem, ad quam ceu fontem si quid inciderit confugere, nō solum illustriū theologorū exempla suadent, uerum & ipsa Romanorū Pontificum decreta iubent. Deinde ad uetustissimorū latinæ linguæ codicum, quorum duos exhibuit eximius ille diuinæ Philosophiæ mystes Ioannes Colutus Paulinæ, apud Londinum ecclesiæ Decanus, adeo prisca litterarū typis, ut mihi ab integro discenda fuerit lectio, & in noscendis elementis fuerit repuerascendū. Postremo ad probatissimorum omniū suffragijs autorum, uel citationem, uel emendationem, uel enarrationem, nempe Origenis, Chrysostomi, Cyrilli, Hieronymi, Ambrosij, Hilarij, Augustini, quorum testimonia compluribus locis in hoc adduximus, ut cū prudens lector perspexerit certis in locis nostram emendationem cum illo/

(.u.) rum iudicio

Qua diligentia
ut noui hor
opg noui te-
stamenti ca-
stigmati.
In decet. dist. xx.

Mystes .i. fac
difer. discipulo.

rum iudicio consentire; in cæteris item nobis habeat fidem, in quibus haud scio an casu factū sit, ut illi nihil annotarint, aut suffragati fuerint. **V**erum quoniam sciebam hominum more fieri, ut cum omnibus in rebus, tum præcipue in studijs semper offendat nouitas, & ueterem illum gustum ac familiarem notamq; (sicut aiunt) saliuam plæriq; requirant, deinde perpendens quanto facilius sit, his præfertim temporibus, emēdatos libros deprauare, q̄ deprauatos emendare; sacris libris recognitis, hos uelut indices anneximus, partim, ut lectori faceremus satis reddita ratione, quid cur mutatum sit; aut certe placaremus, si quid forte offenderit, ut uaria sunt mortalium tum ingenia, tum iudicia, partim, ut operis incolumitati consuleremus, ne posthac cuius in procliui esset rursus uitiare, quod tantis sudoribus fuerat utcumq; restitutum. **P**rimum igitur si quid librariorum uel in curia uel inscitia, si quid temporum iniuria uiciatum compērimus, id non temere, sed omnia q̄ licuit, subodorati, germanæ reddidimus lectioni; si quid obscurius dictum occurrit, illustrauimus; si quid ambigue dictum ac perplexius, id explicuimus; sicubi uarietas exemplarioꝝ, aut diuersa distinctio, aut ipsa sermonis ambiguitas, uarios gignit sensus, sic eos aperuimus, ut ostenderemus quid nobis magis probaretur; cæterum lectori iudicium deferentes. **E**t quāc̄q; ab interprete (quisquis is fuit) ob inueteratam & receptam editionem, non libenter dissentimus; tamen sicubi res ipsa palam clamitat, illum, uel dormitasse, uel hallucinatum fuisse, non ueriti sumus & hoc indicare lectori; ita patrocinautes ueritati, ut in neminem simus contumeliosi. **N**eq; piguit, ubi græci sermonis uel ἰδιώμα uel ἔμφρασις aliquid habet, quod ad mysterij rationē pertinet, cōmōstrare & aperire. **D**eniq; testimonia ueteris instrumenti, quæ non pauca citantur, uel ex interpretatione septuaginta, uel ex ipsis hæbreoꝝ fontibus, si quando illorum æditio, cum hæbraica dissentit origine, contulimus & excussimus; quāc̄q; id quidem *δὴν ἀνευ θεοσεως*, ut græcorū habet prouerbium, Nihil enim alienius ab ingenio moribusq; meis, q̄ ad exemplum æsopicæ corniculæ, alienis me uenditare plumis. **H**ac igitur in parte non nihil adiuti sumus opera subsidiaria uiri non solum pietate, uerum etiam trium peritia linguarū eminentis, hoc est ueri theologi Ioannis Oecolampadij Vinimōtani, quod ipse in litteris hæbraicis nōdū eo processerā, ut mihi iudicādi sumerē autoritatē. **E**quidē haud nesciebā, has minutias & ceu spinas, longe plus habere sudoris q̄ gloria; neq; multū gratiæ ex hoc laboris genere solere redire ad autorem, tum lectori magis usui esse q̄ uoluptati. **V**erum si nos tantum tediij publicæ utilitatis respectu deuorauimus, par est nimiz, ut lector item, uel suæ utilitatis causa nō nihil molestiæ decoquat, & eum animū quem nos iuuandis alijs præstitimus, ipse præstet sibi, suoq; cōmodo. **S**unt hæc quæ tractamus minutissima fateor, sed eiusmodi, ut minore propemodum negotio magna illa tractari potuerint, quæ sublimes theologi magno supercilio, buccis typho crepātibus solent *ἐκ τῆς ἀσπίδος*. **A**d hæc, eiusmodi, ut ob has minutissimas minutias, & illa maxima fuerint

In studijs semp offendit nouitas

Hæc anōtamēta sūt uelut Indices rerū; q̄c̄ quid mutatum sit,

Et sūt q̄b; operis i; uoluntati cōsulēt in i posterū rursq; ueritatē;

De Verbo Interpretate.

Vbi aliqd notatū sūt mysterij apit.

Vbi aliqd citat' ex ueteri testamto,

Ioanes Oecolampadij Vinimōtani ad ueroz h'opis

Q̄ nō sine labore hæc anōtamēta stripserit,

Quis minutia sūt sūtū t' utilia

ma fuerint excutienda. Minima sunt; uerum ob hæc minima, uidemus maxi-
 mos etiam theologos nonnunquam & labi turpiter, & hallucinari. Quemadmo-
 dum & locis aliquot indicabimus; non uti quenquam insectemur (qui morbus ab
 ope christiano, imo a tota uita christiana quam longissime debet abesse) sed ut pau-
 cis exemplis citra cuiusquam contumeliã adductis, nostram fidem lectori probe-
 mus, ne quis has ceu nugas contemnat; quando quidem iuxta Flacci dictum,
 hæc nugæ seria ducunt. Cur in ciborum apparatu tam morosi sumus, in cultu
 nimis etiam offendimur, in re pecuniaria nihil est tam minutum, cuius non ha-
 beatur ratio; in solis litteris diuinis displicet hæc diligentia, placet neglectus?
Vt ne dicam interim eam esse rei maiestatem, ut nulla pars tam humilis esse
 possit, quæ sit homini pio fastidienda, imo quam non reuerenter ac religiose tractan-
 da. Humi reptat inquit, in uerbulis ac syllabis discruciat. Cur ullum eius
 uerbum contemnendum ducimus, quem uerbi titulo colimus & adoramus?
 Presertim cum ipse ne minutissimum quidem Ioda, aut apiculum in uanum
 abiturum testatus sit. Infima pars est, quam uocant literam, sed huic ceu fun-
 damento mysticus inniturus sensus. Rudera sunt, sed his ruderibus admirandi
 illius ædificij moles augusta fulcit. Diuus Hieronymus eximios aliquot græ-
 ciæ scriptores taxat, quod historico contempto sensu, suo arbitratu maluerint
 in allegorijs ludere; seque ipsum deplorat, quod calidus adhuc iuuentus, prophe-
 tam Abdiam allegorice fuisset interpretatus, cuius nesciret historiã. Ut in ui-
 lissima coacha preciosum latet margaritum; ut sub friuola siliqua, nobile regi-
 tur granum; ut sub arida minutaque tunica, tam miranda seminis uis latet, ita
 in uerbis, ut apparet plebeis, in syllabis, in ipsis denique litterarum apiculis, in-
 gentia diuinæ sapientiæ mysteria condita sunt. Qui miratur, cur spiritus ille di-
 uinus suas opes his inuolucris tegere uoluerit, idem miretur, cur æterna sapiëntia
 pauperis, humilis, & contempti dånaticus hominis personam assumpserit. **V**t
 hæc minuta sciret diuus Hieronymus, nec Iudæum, eumque nocturnum asper-
 natus est doctorem, nec ullum fugit laborem. **O**b has minutias diuus Augu-
 stinus, iam episcopus, iam senex, ad puero sibi fastiditas græcas litteras reuer-
 sus est. **O**b has Origenes, iam canus & senex, ceu iam repuerascens, ad Hebrææ
 linguæ descendit elementa, Catonem etiam illum Rhomanum supans. **A**d has
 minutias libenter alludit Ambrosius, resistit Hilarius. Has passim excutit, in
 his pia curiositate philosophatur, ille non ore tantum aureus; Chrysostomus,
Et Cyrillus hunc secutus grande mysterium ex articulo Græco, id est, unica lit-
 terula depromit, hinc uelut ineuitabile telum mutuatur, quod torqueat in
 hæreticos. **V**t ne dicam interim, quod dum hæc ex professo curamus, illa tamẽ
 aliquoties obiter aperiuntur; ut quemadmodum qui sententias enarrant, cogun-
 tur aliquoties uerborum explicare rationem, ita nos dum in uerbis explican-
 u dis uersa/

*Nihil tam humile in sacra
 scriptura quod sit fasti-
 diendum homini pio*

*Ut quæ uilia apparent
 plura, in quibus tamen latent myste-
 ria*
De Diuo Hieronymo

*Siliqua est foliolum legu-
 minum*

MF

*Ut diuus Hieronymus he-
 bræicas litteras didicit*

Ut Augustinus græcas

Ut Origenes hebræas

*Cyrillus de mysterio
 ex articulo .o.*

De Commentarijs Erasmi
i Epistolas Pauli

Excusatio Auctoris

Boni consule. t. vnt besta *
kern vnd wonden
t. bonu iudicare, 37. Quint,

Veteri theologia dili-
genter hęc annotata
adiuuiabunt

Copara^o vtriusq; the-
ologię

Plus hinc fragrantie
diuine lre si legantur
eo sermone q; ppi^m
scripti sunt

dis uersatur, cogimur interim & sententiarum uim aperire. Deniq; hæc gra-
uioribus orsis & cœptis iam olim in Paulum commentarijs præparamus. In
quibus fortassis apparebit, utrum iudicio, an casu ad has minutias descende-
rim. Sed age, fingat me qui uolet, nihil aliud prestare potuisse, & uel ob inge-
nij tarditatem, & frigidum circum præcordia sanguinem, uel ob eruditionis
inopiam infimam hanc sumpsisse prouinciam, tamen Christiani pectoris est,
qualecunq; officium boni consulere, quod pia sedulitate præstatur. Christus
missum a pauperula quadratam laudauit, rem per se uilissimam, animo æsti-
mans offerentis. In re uehementer præclara, uel extrema functio splēdida est.
In regijs, & qui uerrunt, & qui coquunt habentur honesti. Cæterum in domo
dei, quæ tandē functio fastidienda uideri potest? Nos rudera cōportauimus,
sed ad structuram templi dei. Alij locupletiores, ebur, aurū, marmor, & gem-
mas addituri sunt. Nos uiam ante salebris ac lamis molestam, industria no-
stra constrauimus, sed in qua deinde magni theologi commodius effedis ac
mannis uectentur. Nos circi solum æquauimus, in quo iā inoffensius p̄claras
illas suæ sapientiæ p̄pas ædant. Nos noualem antehac spinis ac lappis incō-
modum sarculo repurgauimus, quo facilius illi felicem exerceant segetē. Nos
campum aperuimus, amoliti quæ obstabant, in quo qui uolent posthac arca-
nas explicare literas, uel colludāt liberius, uel congregiantur expeditius. Qui-
bus uetus illa theologia magis aridet, ij magnum habent adminiculum, quo
nituntur eluctandi. Rursus qui iuxta parabolam euangelicam dicit, uetus ui-
num melius est, & huius recentioris theologiæ studio ueterem negligit, habet
is quoq; quo sua quæ mauult certius ac fidelius tractet. Et ut nihil hinc acce-
dat commoditatis, nihil certe perditurus est de suo, si hæc accesserint, ijs qui
malūt diuinas litteras e purissimis fontibus, q̄ ex qualibuscūq; riuulis ac lacu-
nis haurire, toties aliunde alio transfusis, ne dicam suum & afinorum ungu-
lis perturbatis. Vt gratius est pomum, quod tuis manibus ex ipsa matre decer-
pseris arbore sicut dulcior aqua, quā ex ipsa uena subscatentē hauseris sicut iucun-
dus uinum, quod ex eo deprompseris dolio in quo primum fuerat conditum;
ita diuinæ literæ, nescio quid habent natiuæ fragrantie, nescio quid spirāt su-
um ac genuinum, si eo sermone legantur, quo primum scripserunt ij qui par-
tim e sacro illo ac cœlesti hauserunt ore, partim eiusdem afflato spiritu nobis
tradiderunt. Si Christi sermones extarent Hebraicis hoc est iisdem uerbis
proditi quibus ille locutus est, cui non cordi foret in illis philosophari. & non
solum uerborum uim ac proprietatem, uerum singulos etiam apices excute-
re. Certe quod huic est proximum habemus, & negligimus. Si quis osten-
tet Christi uestem, aut pedis uestigium, procumbimus, adoramus, exoscula-
mur. Atqui ut uniuersas illius uestes, & totam maternæ domus supellectilem
proferas

proferas, nihil est quod Christum expressius, efficacius, absolutius referat, exprimat, repræsentet, quàm euangelistarum & apostolorum literæ. Proinde si cui aut non licet, aut non libet, in his sacris uersari delicijs, certe ne obstrepat, ne obturbet, ne inuideat meliora conantibus. Amplectantur ipsi quod amant, habeant, fruantur. Nemo uetat. Nos illis hæc non scripsimus, Sed erunt e diuerso, quibus hæc admodum pauca uideantur, & malint nihil cum æditione uulgata conuenire. Verum non hoc egimus, ut sermo politior esset, sed ut emendatior, ac dilucidior, nec erat hic in scyrpo, quod aiunt, quærendus nodus. Quin illud potius oprandum est omnibus, ut nihil usquæ sit obuium in sacris literis, quod hanc operam postulet. In euangelijs, quoniam per se dilucidus ac prope semet explicans historiae tenor simplici & in affectato sermone profluit, ne fieri quidem potuit, ut admodum multa uitiare potuerit, uel interpres uel librarius. Quancumque hæc ipsa, si quis ad summam expendat, nimium etiam multa sunt, illic ubi nullum oportebat subesse scrupulum. Caterum in epistolis apostolicis ob sermonis pariter & sententiarum obscuritatem, plura necesse fuit immutare. Nos interim adnotandi diligentiam ita moderati sumus, ut nec supstitutione molesti, nec indiligentia diminuti uideamur. Rem autem omnem quam potuimus paucissimis uerbis indicauimus magis quam explicauimus, ne negotio suapte natura parum amœno, loquacitatis quoque tædium adderemus. Pium est opus, christianum est opus. Proinde te quaeso lector optime, ut tu quoque uicissim pias aures, & christianum pectus ad legendum adferas. Ne quis hæc eo animo in manus sumat, quo fortassis sumit noctes Gellianas aut Angeli Politiani miscellanea, uidelicet quo neruos ingenij, uim eloquentiæ, & eruditionem retrusam, uelut ad Lydiu exigat lapidem. In re sacra uersamur, & in ea re, quæ simplicitate puritateque potissimum est orbi commenda data. In qua, ridiculum sit humanam eruditionem ostentare uelle, impiu humanam iactare eloquentiam, quam etiam si forsan adesset, dissimulare conueniebat, ne quis illud merito possit obijcere τὸ ἐν φανη μύρον. Simplici puroque studio tradimus hæc christianis auribus, quo posthac in sacrosancta hac philosophia, & plures uersarentur, & lubentius, denique ut minore cum negotio, ita maiore cum fructu. Christum ipsum, quo teste simul & adiutore molimur hæc, parum mihi propitium imprecor, nisi ex hisce laboribus adeo nihil ueniamur emolumentum, ut magnam etiam certamque rei pecuniariae iacturam scientes ac uolentes acceperimus. Porro famæ dulcedine tantum abest, ut titillemur, ut ne nomen quidem nostrum fuerimus ascripturi, ni ueriti fuisset, ne hac ratione operis minueretur utilitas, quod apud omnes suspecta res sit liber ἀνώμωτος. Nos ad utrumque iuxta parati sumus, ut uel rationem reddamus si quid recte monuimus, uel ingenue confiteamur errorem, sicubi lapsi deprehendimur.

Quæ hæc editio dilucidior & immundior sit,

Quæ in euangelijs sobrius fuerit & mutando,

In Epistolis autem pauli & aliorum apostolorum plura immutauit,

Ad Lectorem,

τὸ ἐν φανη μύρον. τὸ ἐν λέξει
inuenitur,

Quæ Autor nomen suum huic operi suo ascriptum,

Protestatio de Insufficiencia auctoris,

dimur. Homines sumus, & humani nihil alienum a nobis esse ducimus. Hoc igitur animo cum ego dederim hæc optime lector, fac ut tu quoque simili accipias. Ea res utriusque nostrum commodo futura est. Nam & tu plus capies utilitatis, si libenter & candide quod donatur acceperis, & me mearum uigiliarum minus poenitebit, si cognouero bonis usui fuisse. Quod si quis existet, uel adeo præfractus ac morosus, uel adeo durus & iniquus, ut nullis incantamentis deliniri queat, ab hoc certe uel precibus illud impetrare nitar, ut hoc saltem æquitatis tribuat prius studiis, quod tribunalia tribuunt parricidis & sacrilegis. Illic turpe iudicatur, si cognitionem anteuertant calculi, nec pronunciat, nisi causa diligenter excussa. Legat prius ac inspiciat, deinde si uideatur, damnet ac reijciat, Superbū est
 * de libro ferre sententiā, quē non intelligas, superbius & de eo quē ne legeris quidem. Vale Lector quisquis es, quē etiā atque etiam

rogo, ut si quid fructus e nostris excerpteris lucubrationibus, officij memor ut christiano dignum est, me uicissim prius uotis Christo commendes, a quo uno solidū laboris huius præmium expectamus. Basilææ.

An.
 M. D. XV.: